

15-17. Настанак и теологија старозаветног канона: однос Танаха и Старог Завета

Предмет: Старозаветна теологија

доц. др Ненад Божовић

Београд, 14.04.2021.

Литература

- Р. Кубат, *Настанак старосавезног канона и његова теолошко-херменеутичка систематика*, у: Траговима Писма I – Стари Савез теологија и херменеутика, Крагујевац 2012, 247-289.
- Секундарна:
- Д. Милин, *Увод у Свето Писмо Старог Завета*, Београд 1991, 63-74.
- Р. Кубат, Канон, у: Лексикон библијске егзегезе (Р. Кубат/П. Драгутиновић), Београд 2018, 199-203

Појам канона

- Реч канон семитског порекла - аср. „qanun“, јевр. qaneh, грч. κανών
- Канон: трска или прав трсков штап који је служио као мера за дужину (6, 5 лаката = 3 m)
- Проширење значења: мера, правило, норма (у свим областима: уметност, канонско право)

Појам канона

- Од IV века канон означава збирку богонадахнутих књига; термин користе сабори насупротив неканонским књигама
- Све канонске књиге су богонадахнуте
- Библија као књига Цркве – примање у канон не даје светост (богонадахнутост) књизи, већ само признаје ону која је већ постојала (као у случају светитеља)

Настанак канона

- Библија као збирка канонизованих књига коју ми познајемо је настајала у дугом временском периоду, писање књига највећи замах има током наглог развоја писмености од 8-6. в. пХ (за време царева Језекије и Јосије), врхунац сакупљачко-редакторског процеса 5-4. века (после ропства, за време Јездре и Немије)
- Почетак обликовања канона за време Вавилонског ропства (~586-538. г. пХ)
- Историјски подстицај стварању канона: опасност губљења религијског и националног идентитета током ропства и потреба за издавањем нормативних текстова; почетак сакупљања старих предања

Настанак канона

- Високо развијена теолошко-литерарна продуктивност позног јудаизма од 4. века пре Христа до 2. по Христу (мудросна, законска и апокалиптичка књижевност)
- Библијски текст није могао „расти“ у недоглед – канон представља избор прворазредних, нормативних текстова који су настали у одређеном тренутку, али спрам којих сви остали треба да се равнају; они имају важност за сва времена
- 1. Канонски процес: сакупљачки, редакторски и преписивачки рад и осмишљено повезивање мањих списа у жанровске и теолошки осмишљене целине
- 2. Канонизација: нормирање збирке и признање од стране заједнице као канонске

Настанак канона

- Прва већа збирка: Петокњижје (бројне потврде у Библији за њен ранији настанак као збирке)
- Пророк Самуило: „Тада Самуило каза народу права царска и написа у књигу, и метну је пред Господом“ (1Сам 10, 25)
- Цар Језекија: „И ово су приче Соломонове које сабраше људи Језекије цара Јудина“ (Пр 25, 1).
- Цар Јосија и „Књига закона“ (2 Цар 22, 8)
- Настанак пророчких и историјских књига

Настанак канона – улога Јездре

- Импулс ка формирању канона – писмознанац Јездра
- Читање „Књиге закона Мојсјева“ пред народом у Јерусалиму (Нем 8, 1) – нормативни карактер Петокњижја након ропства (посебан ауторитет и светост насупротив осталим књигама)
- Сакупљање пророчких, историјских и мудросних књига у веће збирке
- Традиционално мишљење - Јосиф Флавије и талмудска традиција: Јездра коначно закључио канон (ово мишљење прате и неки свети оци) – данас напуштено

Настанак канона — улога Јездре

- Јездра дао кључан импулс за формирање канона какав данас знамо, али није у потпуности закључио канон из више разлога:
- а) многе књиге су настале после њега,
- б) LXX у канону има још књига,
- в) сабор у Јамнији (око 100. г) још увек расправља о неким књигама (попут Јестире) итд.

Настанак канона – период позног јудаизма

- У периоду после ропства, поред Петокњижја, појавила се збирка пророчких текстова (Александрија: Септуагинта је превод Торе)
- Касније настали и други текстуални корпуси: ИСир поред „Закона и пророка“ помиње и трећу категорију списка „и остале отачке књиге (βιβλία)“.
- 4Q397, 10 помиње „Књига Мојсејева, Књиге пророка и Давид“.

СЗ канон у новозаветно време

- Лк 24, 44 говори се о „Закону Мојсејеву, пророцима и псалмима“
- Господ Христос цитира „Закон и пророке“ као канонску збирку што показује да старозаветни канон није био закључен у облику какав је данас
- Постојало је дакле више различитих збирки које нису биле истог обима и садржаја: само је Петокњижје (Тора) било коначно закључено, док су остале збирке – било да је реч о богослужбеним, пророчким или мудросним збиркама – биле мање-више флуидне и неодређене

Канон и заједница

- „Стари Завет је настао међу људима за које писана реч није била природни део свакодневице. Они су били сиромашни земљорадници и сточари. Средишњу важност у њиховим животима нису имале књиге, него заједница и предање.“ В. Шнидевинд, *Како је Библија постала књига*, 20.

Канон и заједница

- Заједница верујућих у Писму проналази израз сопственог искуства вере и заснива веру на Писму
- Канонизација: препознавање књиге од стране заједнице као богонадахнуте – признавање божанског ауторитета књиге (уп. „еклесијална инспирација“, „надахнути читалац“)

Канон и заједница

- Функција канона у заједници:
- А) саморазумевање – „ко смо“
- Б) смернице за живот – „шта треба да чинимо“
- В) наде за будућност – „шта да очекујемо“
- Надахнуће Израилу – путоказ ка Богу
- Канонски процес: дописивање текста у заједници ради наглашавања важности поруке за нове животне ситуације (Пост 6-9 испреплетано, Пост 1 и 2-3 одвојено)

Хипотеза два канонска каталога: палестински (ужи) и александријски (шири) канон

- Различите јудејске заједнице и различити канони
- Палестински (ужи) – ТАНАХ (Тора, Невиим, Кетувим) - сабор у Јамнији 100. г. нагиње ка палестинском канону, а коначно утврђен крајем 2. и поч. 3. века
- Шири (александријски) канон: додаци: 2Језд, Прем, ИСир, Јдт, Тов, Вар, Пјер, 1-2Макк, додаци Јест, Дан и 2Дн (Манасијина молитва) – канон Септуагинте (LXX)

Хипотеза два канонска каталога: палестински (ужи) и александријски (шири) канон

- Данас се сматра да не можемо тачно знати да ли је постојала разлика између палестинског и александријског канона, те заједнице су биле блиске, разлике нису биле толико драстичне – хипотеза је нетачна
- Обим александријског канона не може са сигурношћу тврдити јер су све верзије рукописа из хришћанске традиције: можда су александријски Јевреји проширили канон који су добили из Палестине књигама које су они сматрали за свете, а могуће је да су то учинили и хришћани.
- Једина извесност је разлика каснијих каталога: LXX и ТАНАХА

Сабор у Јамнији око 100. г?

- Дуго се сматрало да је коначно формирање јеврејског канона било у Јамнији око 100. г, али се показало да то није тачно
- Савремена истраживања показују да у то време није одржан никакав посебан и општеприхваћен сабор који би се бавио питањем канона, него се водила дискусија 72 старца о томе да ли су Проп, Пнп и Јест богонадахнути, а њихов статус ни тада није био коначно решен
- Јевр. канон коначно формиран најраније у другој половини 2. века и најкасније почетком 3. века

Број књига јеврејског канона 22-24

- Прва јасна сведочанства о прецизнијем уобличавању канона потичу с краја 1. века
- Јосиф Флавије: канон има 22 књиге као алефбет (дванаест малих пророка је написано било на једном свитку па се рачунало као једна књига; такође корпус 1-2Сам, 1-2Цар, Језд и Нем је рачунат као једна књига и стављен у невиим; Рута спојена са Суд, а Плч са Јер)
- Јездрина апокалипса (4Језд)– 24 књиге (2 пута 12 синова израиљевих и пророци)
- Протестанти прихватају јудејски канон од 24 књиге као и распоред књига
- Католици 46, православни од 39 до 51 (није решено питање канона) – скоро исти распоред књига као и католици

Стари Завет и Јеврејска Библија

- Дуго се сматрало да је Црква механички примила јеврејски канон, али то није тачно: она је вршила свој избор светих књига; у питању су два одвојена процеса
- Хришћани су СЗ теолошки структурисали на основној тачки сопствене вере, а исто су урадили и јеврејски рабини (Стари Завет и Јеврејска Библија нису исто – текст је (скоро) исти, али није разумевање и распоред)
- Јудаизам не гледа на Стари Завет као на Стари, јер за њих нема Новог; Мелитон Сардски – Писмо Онисиму назива јеврејске списе „књиге Старог Завета“ (ta tēs palaias diathēkēs biblia); Св. Климент Александријски користи израз Стари Завет (Stromata 3.6.54; παλαια διαθηκη)
- зато Јевреји старозаветни списе зову другачије, да би се разликовали од хришћанских: *Јеврејска библија*, *Танах* – (Акроним од ТНХ – Тора, Невиим, Кетувим), *Микра* (богослужбено читање)

СТАРИ САВЕЗ		ТАНАХ	
Пост Изл Лев Бр Пнз	Петокњижје	<i>b're'sit</i> - „На почетку“ <i>š'môt</i> - „Имена“ <i>wajjiqra'</i> - „Позва“ <i>b'midbar</i> - „У пустињи“ <i>d'vârim</i> - „Речи“	Тора
ИНв Суд Рут 1/2Сам 1/2Цар 1/2Дн Језд Нем Тов Јдт Јест 1/2Мак	Историјске књиге	ИНв Суд 1/2Сам 1/2Цар Ис Јер Јез Дванаесторица*	Пророци Равији Касији
Јов Пс Пр Проп Пнп Прем Сир	Мудросне	Пс Јов Пр <i>Рут</i> <i>Пнп</i> <i>Проп</i> <i>Плач</i> <i>Јест</i> Дан Језд Нем 1/2Дн	Списи <i>Пат свјатака</i>
Ис Јер Плач Вар Јез Дан Дванаесторица*	Пророци		
НОВИ САВЕЗ		* Ос, Јл, Ам, Овд, Јон, Мих, Нм, Ав, Соф, Аг, Зах, Мал	

Однос канона Јеврејске библије и Старог Завета

Теолошка систематика јеврејског у односу на хришћански канон

- Мајмонидес: троделна подела Тора, Невиим, Кетувим као три концентрична круга – три степена инспирације
- Тора је највиши ауторитет, пророци дају тумачење Закона, писци појашњавају Закон и пророке: то значи да је највеће откривење дато Мојсију и то је средишна и непролазна тачка јудејске историје – овакво схватање канона не одговара схватању хришћана, старозаветни Закон није за нас обавезујућ у тој мери као за Јевреје, те су књиге другачије структурисане
- Фарисејско-рабинско схватање канона: Дух Божији (богонадахнутост) престаје од пророка Агеја (то доводи у питање и кетувим и све касније списе укључујући и новозаветне)

Теолошка систематика јеврејског у односу на хришћански канон

- Хришћански канон другачије разумева Тору: Закон (Стари Завет) је педагог за Христа (апостол Павле)
- Историјске књиге показују деловање Божијег Промисла кроз изабране људе – патријархе, пророке, царе и свештенике све до доласка Месије
- Мудросне књиге поучавају врлинском животу као припреми за крштење
- Хришћански канон се завршава пророцима који најављују долазак Месије – Библија је једна књига и завршава се Новим Заветом
- Прихватање девтероканонских књига у канон показује да Дух Свети делује и од Агеја све до апостола (континуитет богонадахнутости)